

Випробування часом віковичних традицій монетного карбування (монети Великої Британії у 1901–1918 рр.)

Олександр Десятніков (Черкаси)

Грошова система Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії на початку ХХ ст.

22 січня 1901 р. на 82-у році життя і 64-у році правління померла королева Вікторія — остання з Ганноверської династії монархів Великої Британії. Із її смертю закінчилося найдовше в історії Англії правління і ціла епоха, по праву названа «вікторіанською». Період її правління збігав із промисловою революцією і періодом найбільшого розквіту Британської Імперії. Численні династичні шлюби її дітей та онуків зміцнили зв'язки між королівськими династіями Європи й посилили вплив Великої Британії на континенті. На початок ХХ ст. Велика Британія забезпечила собі першість серед промисловорозвинутих країн світу. Величезні колоніальні володіння дали змогу імперії швидше за інших провести промисловий переворот, наслідком якого стало, зокрема, закріплення стабільності грошової системи.

Велика Британія стала першою країною світу, у якій введено золотий стандарт — нометалічну грошову систему, за якої лише золото виступає загальним еквівалентом і безпосередньою основою грошового обігу. Юридично від біметалізму до монеталізму

Прапор Великої Британії, що має іншу назву «Юніон Джек» («Union Jack» — «Об'єднаний Джек»). Прапор поєднує прапори Англії (хрест Святого Георга), Шотландії (хрест Святого Андрія) й Ірландії (хрест Святого Патрика), а «Джек» — англійська назва гюйса — прапора, що піднімається на військових кораблях. На монетах «Юніон Джек» зображений у вигляді щита Британії.

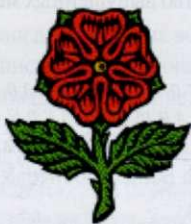

у Англія перейшла ще наприкінці ХVIII ст. на основі Закону 1797 р. про припинення вільного карбування срібних монет. Фактично ж золотий стандарт існував із 1821 р., коли було дозволено вільний розмір банкнот на золото. Але ще за декілька років до цього — 22 червня 1816 р. — видано закон, що офіційно проголошував золото основою грошової системи Англії. Згідно цього закону дозволялося вільне карбування золотих монет із розрахунку 3 фунти стерлінгів і 17 шилінгів і 10½ пенсів за трійську унцію. Остаточне золотий стандарт в Англії закріплено 1844 р. так званім Банківським актом Роберта Піля, який вимагав стовідсоткового забезпечення банкнот золотом за винятком 14 млн фунтів стерлінгів. Останні являли собою фідучіарну (непокриту золотом) емісію, що забезпечувалася державними позиками. Дія цього закону тимчасово припинялася парламентом і в періоди криз

1847, 1857 і 1866 рр. фідучіарна емісія значно перевищувала встановлений обсяг.

На зміну гіней основною монетною одиницею з 1816 р. став соверен (англ. sovereign — монарх) рівний за масою фунту стерлінгів (7,322382 г чистого золота). Крім того, нова монетна одиниця була прирівняна до шилінга як 1 : 20 (гіней дорівнювала 21 шилінгу). Хоча у гінеях (1,05 фунта стерлінгів) іноді традиційно виражаються ціни на земельні ділянки, художні картини, літературу та ін.

У ранньому середньовіччі Західна Європа успадкувала римську грошово-лічильну систему й римські назви грошових одиниць. У період правління франкського короля Карла Великого (742–814) фунт ділився як одиниця ваги на 20 солідів (су) чи 240 денаріїв (деньє). Його структура вагової системи настільки закріпилася в Англії, що й на початку ХХ ст. була точним її повторенням.

Геральдичні емблеми Англії, Шотландії та Ірландії: троянда, чортополох, трилісник

Троянда — геральдична емблема династії Тюдорів. Її першим представником був Генріх VII (1457–1509), що посів англійський трон після «Війни роз» між Ланкастерами (емблемою яких була червона троянда) і Йоркками (мали за емблему білу троянду). Його батьком був Едмунд Тюдор з дому Річмонд, а матір'ю — Маргарита Бофорт з дому Ланкастерів. Після війни він одружився із Єлизаветою Йоркською й відтоді троянда Тюдорів поєднує червону й білу троянди.

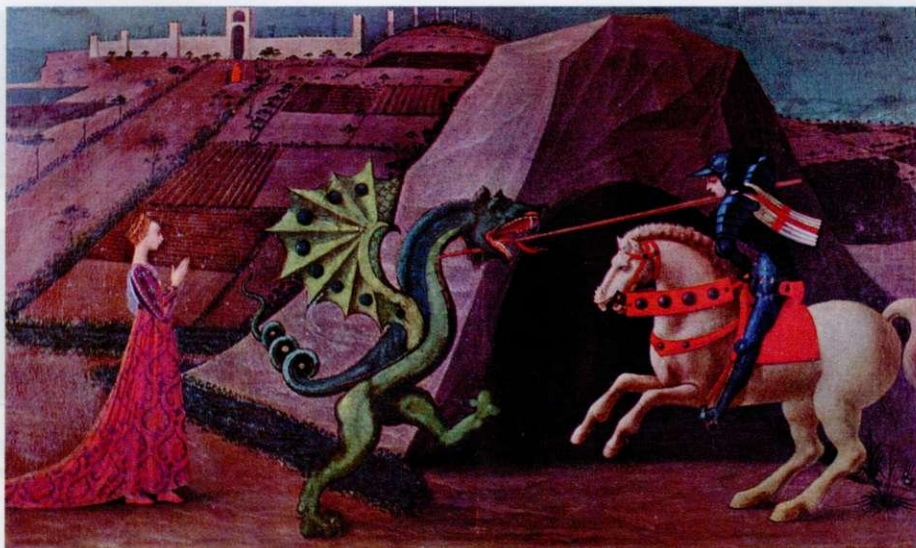
Чортополох є шотландською емблемою понад 500 років. Згідно переказу, вікінги під час одного з набігів на шотландське узбережжя, намагалися захопити фортецю зненацька вночі, але поранили свої ноги, наступивши на колючки чортополоху. Їхні крики від болю почули шотландці й тому встигли організувати оборону. Відтоді чортополох сприймається як божественний союзник шотландців і є емблемою країни.

Трилісник — символ Ірландії, є графічним зображенням трьохлощинчатого листка білої конюшини. Він асоціюється із зеленими схилами Ірландії, через що саму країну називають Зеленим островом. Також чортополох асоціюється із святим патроном Ірландії Патриком, який використовував трилісник як образ таїнства Святої Трійці

Відмінними були лише назви грошово-лічильних одиниць (монет) та з'явилися деякі нові.

На Британських островах із XII ст. вживається назва «фунт стерлінгів» (англ. round sterling, множ. pounds sterling). Слово «фунт» (англ. pound) походить від латинського «pondus» — вага. Щодо походження слова «стерлінг» існує кілька версій. Існує припущення, що слово походить від староанглійського «steorling», що означає «маленька монета із зіркою», і притаманне монеті вікінгів з таким зображенням. Можливо, це слово походить від французького «esterlin», яким нормани називали англійську монету Вільгельма Завойовника (1066—1087). Ще одна теорія походження слова «стерлінг» стверджує, що назву «Easterling» у XII ст. мала територія у Північній Німеччині, що активно торгувала з Англією. Товари оплачувалися доброякісними срібними монетами, які англійці називали за назвою території, звідки вони прибували. Генріх II (1154—1189) при карбуванні власних монет узяв німецькі монети за стандарт. Таким чином, на англійські монети поширилася попередня назва якісних іноземних монет. Пізніше слово «Easterling» трансформувалося у «sterling».

У XX ст. повна офіційна назва «фунт стерлінгів» використовується головним чином у формальному значенні, а також у разі потреби відрізнити валюту Сполученого Королівства від інших, що мають назву фунт. В інших випадках вживання терміну «фунт» без приставки «стерлінгів» є прийнятним. Назва валюти інколи скорочується лише до слова «стерлінг», особливо у біржовій практиці. Проте скорочення не вживається для визначення ціни. Наприклад, правильним є вислів «Платіж визнається у стерлінгах» («Payment is accepted

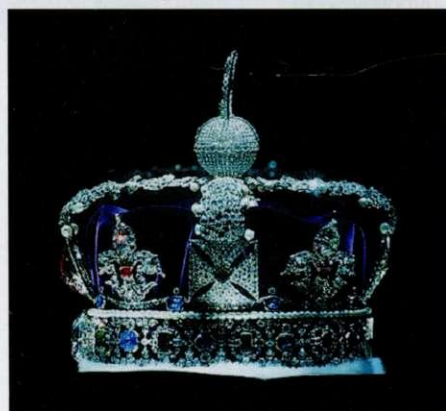
«Святий Георг і дракон», Паоло Уччелло, приблизно 1470 р.

in sterling»), але ніколи не говорять «Це коштує п'ять стерлінгів» («These cost five sterling»). Інколи використовуються аббревіатури «ster» чи «stg». Термін «британський фунт» є неофіційною назвою валюти.

Французькі денє (денарії) англосакси називали пенні (англ. penny, від rap — лоток, у який розплавлений метал зливався із тиглів для подальшого виготовлення монетних відливок і пластин), а су (соліди) — шилінгами (англ. shilling від scilling чи scylling — похідне від лат. solidus — міцний). Якщо перші англійські пенні викарбовано у VIII ст., то шилінги — лише у 1548 р. У 1279 р. з'явилася монета у чверть пенні — фартинг (англ. farthing, букв. чверть), у 1526 р. — перші півкрони й у 1544 р. — перші срібні крони (англ. crown — корона; назва походить від її зображення, яке карбувалося на монетах), що дорівнювали 5 шилінгам, у 1551 р. — 3 пенси й 6 пенсів, а у 1849 р. — срібні 2-шиллінгові

монети чи флорини (англ. florin — від лат. florenus від flos — лілія; назва монети походить від зображення символу італійського міста Флоренція — лілії на перших монетах 1252 р.).

Таким чином, на початок XX ст. у Великій Британії система номіналів набула наступного вигляду: 1 фунт стерлінгів (соверен) = 4 кронам = 20 шилінгам = 10 флоринам = 240 пенсам = 960 фартингам (1 фунт стерлінгів = 20 шилінгам; 5 шилінгів = 1 кроні; 2 шилінга = 1 флорину; 1 шилінг = 12 пенсам; 1 пенні = 4 фартингам). Карбувалися наступні монети: соверен і ½ соверена із золота, корона, ½ крони, 2 ши-

Корона Британської імперії. У ній 2868 алмазів, 273 перлини, 17 сапфірів, 11 смарагдів й 5 рубінів.

Гербовий щит із гербами Англії (3 леви), Шотландії (лев на задніх лапах) й Ірландії (арфа). Використовується з 1837 р.

Стрічка ордена Півд'язки. Найвідоміша легенда про походження ордену і його девізу переповідає, що під час танцю з королем Едуардом III графиня Солсбері впустила свою півд'язку і оточуючі засміялися, а король підняв її та пов'язав на власну ногу зі словами: «Noni soit qui mal y pense» (франц. «Нехай соромиться той, хто подумав погано про це»). Ці слова які стали девізом заснованого у 1348 р. ордена Півд'язки, який зараз є вищим лицарським орденом Великої Британії, а його стрічка — складовою герба країни. На монетах слова девізу видно лише частково.

Вікторія (1819–1901), королева Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії (з 1837 р.), імператриця Індії (з 1877 р.).

лінги (флорин), шилінг, 6 пенсів і 3 пенси зі срібла 925 проби, пенні, ½ пенні і фартинг із бронзи.

Стандарт золотих монет встановлено у 1816 р. Соверен та його фракції карбувалися із золота пробою 22 карати (916,66-а за метричною системою) — так зване «коронове золото» (англ. crown gold).

Існуючий у XX ст. стандарт для срібних монет був започаткований королем Генріхом II у 1158 р. Із того часу за сріблом 925-ї проби закріпилася назва «стерлінгове срібло» (англ. sterling silver). Вміст срібла у монетних номіналах та розміри монет встановлено грошовою реформою 1816 р.

Бронзовий сплав було прийнято у 1860 р. За вірець взято французький стандарт 1852 р.: 95 % міді, 4 % олова і 1 % цинку. Монетна стопа становила 48 пенсів на фунт. Починаючи з 1897 р. у практику увійшло штучне чорніння бронзового фартинга, тому що завдяки своїм розмірам щойно випущена монета легко могла бути сплутана із півсовереном (табл. 1). Традиційно символом позначення фунта стерлінгів є латинська літера «L» із двома, а пізніше, як правило, із однією

Рис. 1. Фартинг (1901 р.), півпенні (1898 р.) й пенні (1900 р.) королеви Вікторії, бронза. Номінал подано лише текстом.

горизонтальною рисою — £. Знак походить від першої літери латинського слова «Libra». Лібра була ваговою й грошово-лічильною одиницею Римської імперії, яку й успадкувала середньовічна Західна Європа під назвою «фунт». Відповідно шилінг позначався літерою «s», з якої починається латинське «solidus» — «солід», а пенні — «d» — початковою літерою латинського «denarius» — «денарій». Хоча частіше для позначення шилінга вживається символ «/-».

Символи фунта стерлінгів ставляться перед цифрою, тобто «£ 100», а не «100£». Натомість символи шилінга чи пенні — після цифри («5s», «5/-», «5d»). Змішана сума з шилінгів і пенсів, наприклад 3 шилінги і 6 пенсів, пишеться як «3/6» або 3s6d, а читається «три і шість». Щодо пенні, то ця назва вживається на позначення однієї монети. Якщо говорять у множині, то вживають слово «пенс» (англ. pence). Наприклад, правильними будуть вислови «Це коштує один пенні» (англ. «These cost one penny») та «Це коштує п'ять пенсів» (англ. «These cost five pence»), проте невірно буде сказати «Це коштує п'ять пенні» (англ. «These cost five pennies»). У множині слово «пенні» (англ. pennies) вживається у тому випадку, коли йдеться про кілька монет номіналом один пенні.

У Великій Британії часто вживаними є спрощені назви монет та їхні прізвиська.

Так, грошова одиниця — фунт стерлінгів — має прізвисько «квід» (англ. «quid», можливо від розміщення Королівського монетного двору в Квідхемптоні, або ж, що є більш вірогідним, від латинської фрази «Quid pro quo» («Ще за те»), що вживалася при обміні товарів. Рідше фунт стерлінгів називають прізвиськом «нікер» (англ. «nicker»). Півкрони отримали прізвисько «хаф долар» (англ. «half dollar» — «півдолара»), шилінг — «боб» (англ. «bob»; вірогідно так у XIV ст. називали французьку монету у півтора деньє), флорин відповідно «ту-боб біт» (англ. «two-bob bit»), 6 пенсів — «таннер» (англ. «tanner»), 3 пенси — «джой» (англ. «joey»). У повсякденному вжитку монету в 1 пенні називали спрощено «пні» (англ. «p'nee»), у півпенні — «хей-пні» (англ. «hay-p'nee»). Суму в 1,5 пенси називали «є пенні хей-пні» (англ. «a penny hay-p'nee») чи «срі хей-пенс» (англ. «three hay-pence»). На позначення 3-пенсової монети замість правильного «сріпенс» (англ. «threepence») вимовляли, як правило, «срупенс» (англ. «throopence»), «сруппенс» (англ. «thruppence»), «срупні» (англ. «throop'nee») тощо. Фартинг прозвали «мег» (англ. «mag»). Крім того, сума у 4 пенси називалася «гроут» (англ. «groat», від лат. grossus — гріш), 13 шилінгів 4 пенси — «марка» (англ. «mark»), 21 шилінг — «гінея» (англ. «guinea»; назва походить від назви

Рис. 2. Британія на монетах XVII–XIX століть.

території Гвінея у Африці, із золота якої карбувалися перші монети у 1663 р.).

£ s d

Символи для позначення фунта стерлінгів, шилінга й пенні. У них до XX ст. збереглися римські корені англійської грошово-лічильної системи.

Монети королеви Вікторії (1901 р.).

Традиція зображувати на аверсі монет портрет правлячого монарха закріпилася в Англії на початку XVII ст. Королева Вікторія протягом свого тривалого правління зображувалася на монетах відповідно до свого віку. Її заключний портрет з'явився наприкінці XIX ст. (на фардингу у 1897 р., на півпенні й пенні у 1895 р., на усіх срібних монетах у 1893 р.). На ньому Вікторію зображено у 70-річному віці обличчям наліво у діадемі та вуалі, яку вона постійно носила. На грудях — зірка ордену Підв'язки — вищого лицарського ордену Великої Британії. По колу розміщено легенду, яка у англійському монетному карбуванні традиційно писалася латинською мовою зі скороченнями слів: «VICTORIA • DEI • GRA • BRITT • REGINA • FID • DEF IND • IMP •». Повністю вона має наступний вигляд: «VICTORIA DEI

GRATIA BRITANNIARUM REGINA FIDEI DEFENSOR INDIAE IMPERATRIX», що перекладається як «Вікторія Божою милістю королева Британії, охоронниця віри, імператриця Індії». Останній титул Вікторія отримала 1 січня 1877 р. У нумізматиці цей тип аверса називають «Голова у вуалі» (англ. «Veiled Head»), «Стара голова» (англ. «Old Head») чи «Голова вдови» (англ. «Widow Head»). Остання назва походить від траурного вбрання, яке носила Вікторія після смерті свого чоловіка принца Альберта у 1861 р. Спогади про померлого стали для королеви справжнім культом. Тому у народі й армії її прозвали «Вдовою» (англ. «Widow»).

На реверсах бронзових монет зберігалося традиційне зображення Британії — персоніфікованого символу Великої Британії у вигляді молодої жінки, що сидить на фоні моря в тозі та коринфському шоломі зі щитом-прапором й тризубцем античного бога морської стихії Посейдона в руках. Таким чином ніби відтворено вислів «Британія — володарка морів». Справді, заволодівши у кінці XVI ст. першістю за могутністю морського флоту, Англія утримувала її й на початку XX ст. На монетах персоніфікація держави вперше з'явилася на фардингу 1672 р. (рис. 1 і 2).

Рис. 3. Срібні монети Вікторії: 3 пенні, 6 пенсів, 1 шилінг, флорин (2 шилінги), ½ крони. Номінали подано або лише цифрою, або лише текстом.

Таблиця 1. Номінали монет британської грошової системи на початку XX ст.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
фардинг	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	2,8300	20,16
½ пенні	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	5,6700	25,47
пенні	бронза (95 % мідь, 4 % олово, 1 % цинк)	9,4500	30,81
3 пенні	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	1,4138	16,26
6 пенсів	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	2,8276	19,41
шилінг	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	5,6552	23,60
флорин — 2 шилінги	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	11,3104	28,50
½ крони	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	14,1380	32,31
½ соверена	золото, 916,6 проба (91,7 % золото, 8,3 % мідь)	3,9940	19,30
соверен	золото, 916,6 проба (91,7 % золото, 8,3 % мідь)	7,9881	22,05

Рис. 4. Золоті монети Вікторії — ½ соверена та соверен. На монетах відсутнє позначення номіналу і їх можна відрізнити лише за вагою та діаметром.

Номінал на монетах подано у вигляді півколом лише текстом: відповідно «FARTHING», «HALF PENNY», «ONE PENNY». Рік карбування — у сегменті унизу монетного поля. Гурти плоскі.

Реверси срібних монет Вікторії мали різне оформлення.

3 пенні — у лавровому вінку корона Британської імперії над цифрою номіналу «3» із цифрами року карбування по сторонам. Гурт рубчастий. Тип реверса карбується незмінно, лише із деякими стилістичними правками, починаючи з 1822 р. і є одним із «довгожителів» у європейській нумізматиці.

6 пенсів — у вінку з лавру і дуба корона Британської імперії над номіналом текстом «SIX PENCE»; рік карбування — під вінком. Гурт рубчастий. Тип карбується з 1831 р.

Шилінг — в оточенні стрічки ордену Підв'язки із девізом ордену «HONI SOIT QUI MAL Y PENSE» («Нехай соромиться той, хто подумав погано про це») композиція з коронованих щитів із гербами Англії (3 леви), Шотландії (лев на задніх лапах) й Ірландії (арфа) та розміщених між ними емблем цих складових Сполученого Королівства — відповідно троянди, чортополоху й трілисника. По колу позначення номіналу «ONE SHILLING» й рік карбування. Гурт рубчастий.

Флорин — під короною Британської імперії щити Англії, Шотландії й Ірландії та роза, чортополох й трілисник на двох схрещених скіпетрах із навершнями у вигляді хреста й орла на сфері. Уся композиція у колі зі стрічки ордену Підв'язки. По колу подвійне позначення номіналу «ONE FLORIN + TWO SHILLINGS» й рік карбування. Гурт рубчастий.

½ крони — на гірлянді з троянд коронований щит, поділений на чотири поля гербами Англії, Шотландії й Ірландії. Особливістю півкрової монети є те, що легенда на аверсі з титулами королеви непо-

вна, а її продовження розміщено не реверсі півколом угорі. Унизу півколом номінал «HALF CROWN» й рік карбування, розділений фігурою Святого Георга, що вбиває дракона. Гурт рубчастий.

Крони Вікторії у 1901 р. не карбувалися, проте перебували у грошовому обігу й після її смерті (рис. 3).

Золоті монети Вікторії мають на реверсі високохудожнє зображення Святого Георга, що вражає мечем дракона. Святий Георг — християнський святий, великомученик, найбільш шанований святий цього імені. Постраждав під час правління імператора Діоклетіана, коли після восьмиденних тяжких мук у 303 (304) році був обезголовлений. Одним з найвідоміших посмертних чудес святого Георга є вбивство списом дракона (змія), який спустошував землю язичницького царя в Бейруті. Як свідчить переказ, коли випала доля віддати на розтерзання чудовиську царську дочку, з'явився Георг на коні й пронизав дракона списом, врятувавши царівну від смерті. Явлення святого сприяло наверненню місцевих жителів у християнство. Ця оповідь часто тлумачилася як іносказання: царівна — церква, дракон — язичництво. Також вона розглядається як перемога над дияволом — «стародавнім змієм». Існує варіант опису даного чуда, в якому святий впокорює дракона молитвою і призначена в жертву дівчина веде його в місто, де жителі, побачивши це чудо, приймають християнство, а Георгій вбиває змія мечем. У Англії Святий Георг вважається святим патроном країни і його хрест знаходиться на прапорі.

Високохудожнє зображення, виконане у 1817 р. для нової золотої монети — соверена — виявилось настільки вдалим, що до нього повернулися у 1871 р. (для карбування півсоверена у 1893 р.). Сцена зображена у античному стилі — Святий Георг у коринфському шоломі та плащі із коротким мечем верхи на здібленому коні, під ногами якого повержений дракон.

Протягом усього ХХ ст. Святий Георг був характерною ознакою британських золотих монет. Їхньою особливістю є те, що вони не мають позначення номіналу, а різняться лише вагою і розмірами.

У грошовому обігу Великої Британії перебували також золоті монети номіналами 2 фунти та 5 фунтів. Проте у 1901 р. вони не карбувалися (рис. 4).

Монети Едуарда VII.

Наступник Вікторії, король Едуард VII, зійшов на трон у 59-літньому віці, ставши першим представником Саксен-Кобург-

Готської (нині Віндзорської) династії. За декілька днів до призначеної на 26 червня 1902 р. коронації він переніс гострий приступ апендициту, який вимагав негайної операції. Тому єдиний раз за всю історію Великої Британії коронацію перенесли, і вона відбулася 9 серпня 1902 р.

На реверсах усіх монет зображено портрет короля. У англійському монетному карбуванні із XVII ст. існує традиція: якщо профіль попереднього монарха зображувався на монетах наліво, то його наступник має зображуватися профілем вправо. Отже, голова Едуарда VII розвернута вправо. Легенда по колу дещо змінилася у порівнянні із монетами попередниці: «EDWARDVS VII DEI GRA: BRITTE: OMN: REX FID: DEF: IND: IMP:» (повністю — «EDWARDVS VII DEI GRATIA BRITANNIARUM OMNIUM REX FIDEI DEFENSOR INDIAE IMPERATOR»), що перекладається як «Едуард VII Божою милістю король усіх британців, охоронець віри, імператор Індії». Отже, у легенді змінилося

Рис. 5. Фартинг (1903 р.), півпенні (1909 р.) та пенні (1906 р.) Едуарда VII, бронза. Дизайн реверсів той самий, що й на монетах королеви Вікторії.

не лише ім'я короля, але й словосполучення «королева Британії» замінено на «король усіх британців». Така зміна була здійснена з метою підкреслити те, що монарх править усіма британськими колоніями так само, як і Сполученим Королівством Англії, Шотландії та Ірландії. Дизайн реверсів бронзових номіналів не змінився (рис. 5).

Існують два варіанти реверса півпенні й пенні Едуарда VII, які називають «низький прилив» (англ. «low tide») та «високий прилив» (англ. «high tide»). Різниця між ними полягає у зображенні лінії горизонту океану. На першому вона нижче того рівня, де ліва нога Британії ховається за правою, на

Едуард VII (1841–1910), король Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії, імператор Індії з 1901 р.

другому — вона знаходиться на цьому рівні. Монети із «низьким приливом» карбувалися за часів королеви Вікторії у 1893–1901 рр., й у період Едуарда VII — виключно у 1902 р. Усі наступні монети — із «високим приливом» (рис. 6).

Рис. 6. Варіанти бронзових монет Едуарда VII: «низький прилив» (справа) та «високий прилив» (зліва). Стрілками показано рівень горизонту.

Таблиця 2. Характеристики коронаційних монет Едуарда VII.

Номінал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
крона	срібло, 925 проба (92,5 % срібло, 7,5 % мідь)	28,2759	38,74
2 фунти	золото, 916,6 проба (91,7 % золото, 8,3 % мідь)	15,9761	28,40
5 фунтів	золото, 916,6 проба (91,7 % золото, 8,3 % мідь)	39,9403	36,02

У 1902 р. здійснено емісію бронзових монет номіналом $\frac{1}{2}$ фартинга у розмірі 288 тис. шт. Хоча монети карбувалися за британською монетною стопою й із тим самим аверсом, що й інші монети Едуарда VII, вони використовувалися виключно у грошовому обігу Мальти, що була на той час англійською колонією. На Мальті англійські монети перебували в обігу паралельно із місцевою валютою, випущеною ще до британського правління. Мальтійська монета grano дорівнювала $\frac{1}{12}$ британського пенні, тобто $\frac{1}{24}$ фартинга. Таким чином, спеціально для Мальти було вирішено випустити монету, еквівалентну grano. У самому Сполученому Королівстві вони не оберталися. Хоча монети цього номіналу із 1827 р. випускаються виключно для Мальти, вони розглядаються як частина британського монетного карбування.

Нетривале правління Едуарда VII відзначене постійним карбуванням усіх срібних номіналів й зміною типів реверсів окремих з них.

Реверси 3 і 6 пенсів аналогічні реверсам монет цих номіналів королеви Вікторії. На аверсі трьохпенсовика через обмежене поле у легенді слова «DEI GRA:» скорочено до «D: G:», а «FID: DEF:» — до «F: D:» (рис. 7).

Існує два варіанти трьохпенсовика, які різняться написанням цифри «3» номіналу. Перший карбувався у 1902–1904 рр., другий — у 1904–1910 рр. (рис. 8).

На шилінгу відроджено дизайн 1831 р. — англійський лев стоїть на короні (верхня частина герба Великої Британії). По сторонам корони цифри року карбування. Уся композиція вміщена у фігурну рамку. У зовнішньому колі унизу номінал текстом «ONE SHILLING», угорі — частина титулу короля «FID: DEF: IND: IMP:» (на аверсі відповідно легенда закінчується словом «REX»). Заключний випуск шилінга Едуарда VII у 1910 р. став найбільшим з коли-небудь існуючих до цього тиражів даного номіналу, сягнувши безпрецедентної кількості у 26547236 екземплярів (рис. 9).

Флорин (2 шилінги) отримав на реверс алегоричну фігуру Британії, що стоїть на носі корабля на фоні моря. У руках вона тримає свої традиційні атрибути — тризубець і щит-прапор. По колу подано номінал — як і раніше подвійно: «ONE FLORIN TWO SHILLINGS». Дата знаходиться унизу монетного поля. Зображення мали низький рельєф і у випадку тривалого перебування монети в обігу легко стиралися (рис. 10).

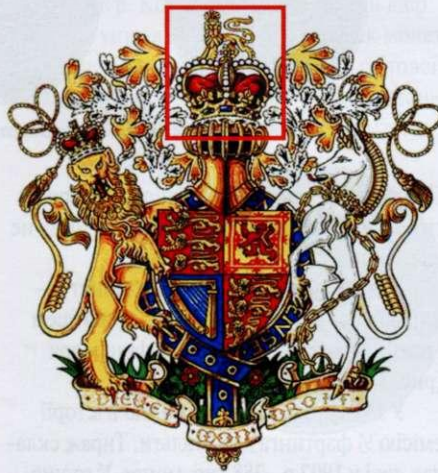
Рис. 7. 3 пенси (1907 р.) і 6 пенсів (1902 р.), срібло. Дизайн реверса з часів королеви Вікторії не змінився.

Рис. 8. Два варіанти написання цифри «3» номіналу трьохпенсовика Едуарда VII.

Рис. 9. Шилінг, срібло, 1907 р. Справа прототип реверса — шилінг XIX ст.

Герб Великої Британії та його фрагмент, представлений на шилінгу Едуарда VII — англійський лев на короні.

Рис. 10. Флорин — 2 шилінги, срібло, 1902 р.

Рис. 11. Півкрони, срібло, 1906 р.

Рис. 12. Півсоверен та соверен Едуарда VII, золото, 1902 р.

На півкрової монеті реверс оформлено зображенням коронового гербового щита у колі, утвореному стрічкою ордену Підв'язки. Як і на шилінгу, легенда на аверсі продовжується на реверсі. Номінал традиційно подано лише текстом: «HALF CROWN» (рис. 11).

У роки правління Едуарда VIII продовжувалося карбування золотих півсоверенів та соверенів із Святим Георгом на реверсі (рис. 12).

Монети Георга V.

Після смерті Едуарда VII 6 травня 1910 р. королем Сполученого Королівства

Георга V (1865–1936), король Сполученого Королівства Великої Британії та Ірландії, імператор Індії з 1910 р.

Рис. 13. Фартинг (1925 р.), півпенні (1922 р.) й пенні (1921 р.) короля Георга V. Реверси ті ж самі, що й на монетах Вікторії та Едуарда VII.

Великої Британії та Ірландії було проголошено його сина Георга V й короновано 22 червня 1911 р. у Вестмінстерському абатстві. Під час Першої світової війни він відмовився від усіх власних і сімейних німецьких титулів й змінив назву королівського дому на Віндзорський.

На аверсі усіх монет зображено голову короля обличчям наліво у колівій легенді «GEORGIVS V DEI GRA: BRIT: OMN: REX FID: DEF: IND: IMP:» — «Георг V Божою милістю король усіх британців, охоронець віри, імператор Індії». На монетах у 6 пенсів, шилінг та півкрони легенда закінчується словом «REX» і продовжується на реверсі. У 1929 р. у зв'язку із відокремленням (1922 р.) шести ірландських провінцій, які утворили незалежну державу Ірландія, Велика Британія змінила назву країни на Сполучене Королівство Великої Британії та

Рис. 16. Флорин, срібло, 1918 р. та його прототип — «Ювілейний флорин королеви Вікторії».

Північної Ірландії. Відповідно змінився й титул короля. Проте на монетах ця зміна не відобразилася.

Дизайн реверсів бронзових монет залишено без змін — Британія із тризубцем і щитом-прапором сидить на фоні моря (рис. 13).

У 1913 р. здійснено останню в історії емісію ½ фартинга для Мальти. Тираж склав, як і у 1902 р., 288 тис. монет. У грошовий обіг Сполученого Королівства монети не випускалися.

Якщо дизайн реверсів бронзових монет Георга V повторювали оформлення монет його попередників і протягом правління не зазнав змін, то реверси окремих срібних монет змінилися вже у 1911 р. (докорінно усі вони змінилися у 1927 р.).

Трьохпенсовик залишився без змін, відповідаючи за дизайном монет із наборів Грошей Четверга (рис. 14).

Із 1911 р. шилінг продовжував карбуватися із композицією «лев на короні». Також після коронації Георга V цей виразний дизайн отримала й монета у 6 пенсів, звичайно зі змінною написанням номіналу — «SIX PENCE» (рис. 15).

Дизайн реверса флорина став подібним до дизайну флорина Вікторії 1887–1897 рр.

Рис. 14. 3 пенси, срібло, 1914 р.

Рис. 15. 6 пенсів і шилінг, 1915 р., срібло. У 1911–1927 рр. монети мали однакове оформлення реверса.

Рис. 17. ½ крони, срібло, 1914 р.

(так званий «Ювілейний флорин королеви Вікторії»): хрестом розміщені чотири щити Англії, Шотландії та Ірландії та чотири скіпетри із навершнями у вигляді хрестів, чортополоху й арфи. По центру — зірка ордену Підв'язки. Назва «TWO SCHILLINGS» з монети прибрана й лишилася лише «ONE FLORIN» (рис. 16).

Реверс півкрони — ледь змінений варіант монети Едуарда VII. Головна відмінність між ними — відсутність крапкового обідка навколо стрічки ордену Підв'язки (рис. 17).

Великим випробуванням для грошової системи Великої Британії стала Перша світова війна. Для покриття військових витрат уряд почав активно використовувати емісію. Вже у серпні 1914 р. було припинено обмін банкнот на золото. Для заміни

Рис. 19. Півсоверен та соверен, золото, 1911 р.

золотих монет казначейство випустило велику кількість непокритих золотом казначейських білетів номіналами 10 шилінгів і 1 фунт стерлінгів, що заміняли відповідно півсоверен та соверен. Цим самим золотий стандарт, на якому базувалася британська грошова система із 1816 р., було зруйновано (рис. 18).

Маса грошей в обігу з 1913 до 1918 р. зросла з 35 млн до 399 млн фунтів стерлінгів, тобто зросла у 11,4 рази. Неминучим наслідком цього стала інфляція. Тим не менш, її темпи були відносно невисокими, а товарні ціни зросли лише удвічі. При цьому курс фунта стерлінгів відносно долара США протягом усієї війни залишався на довоєнному рівні, оскільки у цей період зменшилася купівельна спроможність і цієї валюти. Крім того, Велика Британія активно проводила політику валютної інтервенції за рахунок кредитів США, що штучно підтримувало завищений курс фунта стерлінгів.

Карбування півсоверена припинено Королівським монетним двором вже у 1915 р., соверена — у 1916 р. Хоча у 1917 р. ще випущено тираж соверенів, більшість монет в обіг не потрапили й були переплавлені. Дещо довше золоті монети карбувалися відділеннями монетного двору в Австралії, Індії та Канаді (рис. 19).

Разом із припиненням карбування півсоверена відпала потреба у штучному чорнінні фартинга. Ця практика зупинилася посеред 1918 р., а тому фартинги із цією датою трапляються у двох варіантах — затемнені й у природному кольорі.

Коронаційні та пам'ятні монети.

Королівський Монетний двір мав традицію відзначати сходження на трон нового монарха випуском коронаційних срібних крон та золотих фунтів. Так, у 1902 р. було випущено крону, 2 фунти і 5 фунтів на коронування Едуарда VII. За зовнішнім оформленням ці монети не відрізнялися від монет регулярного карбування (на кроні Вікторії, яка востаннє випущена у 1900 р., теж використано композицію «Святий Георг

і дракон»). За вагою і пробою дорогоцінного металу усі пам'ятні монети карбувалися відповідно до стандартів британської грошової системи випускалися паралельно монети звичайної якості й підвищеної Proof.

На гурті крони вперше у XX ст. з'явилася легенда «DECUS ET TUTAMEN ANNO REGNI II» — «прикраса і захист, у другий рік правління». Вперше цей вислів (цитата з поеми Вергілія «Енеїда» (книга V, рядок 262)) був використаний у 1662 р. на гурті перших монет, викарбованих машинним способом. Сам гуртовий напис досить символічний — він є і прикрасою монети, і гарантією від обпилювання. Починаючи з 60-х років XVII ст. він розміщувався на гуртах усіх крупних номіналів (рис. 20).

У 1911 р. до коронації короля Георга V випущено золоті дво- і п'ятифунтові монети. Але, на відміну від монет батька, монети сина карбувалися лише у якості Proof тиражем 2812 штук кожна й в обіг не випускалися. Незвично, але у 1911 р. коронаційної крони випущено не було (рис. 21).

У 1918 р. Королівський монетний двір здійснив унікальний в Європі випуск монет на відзначення закінчення Першої світової війни, яка забрала життя 702,4 тис. британських солдат. Викарбовано лише 100 брон-

зових пенні із датою «1918». Усі вони були випущені в обіг. Відмінною рисою монет була лише цифри «1» справа від дати на реверсі. На жаль, до сьогодні збереглося лише три такі монети (табл. 2).

«Гроші Четверга».

Англійське монетне карбування має унікальну практику випуску монет виключно для доброчинної церемонії, яка проводиться у передпасхальний четвер Святого Тижня.

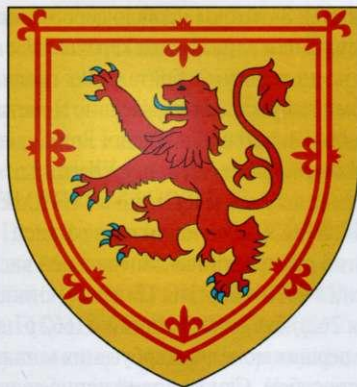
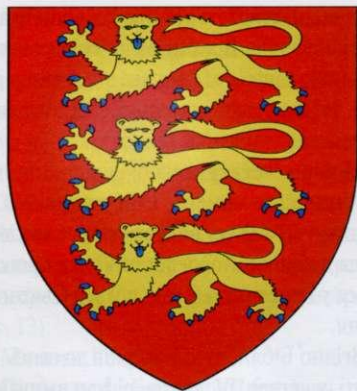
Згідно Біблії, за кілька днів до своєї смерті, у четвер, після вечері Ісус вмивав ноги своїм учням й втирав їх своїм рушником. Після того як пішов Іуда Ісус звернувся до них зі словами: «Заповідь нову даю вам: любіть один одного, як я любив вас...». Вважається, що від слова «заповідь» (лат. *mandatum*) походить англійське «maundy», яке дало назву четвергу Святого Тижня і пізніше — добродійним монетам. Сам термін «Maundy money» («монді мані») закріпився у роки правління короля Георга III (1760–1820), хоча перший запис про церемонію датується ще періодом правління короля Джона (1199–1216). Постійні ж записи ведуться з часу правління Едуарда I (1272–1307). Починаючи з Генріха VIII (1509–1547) у Англії монарх — голова

Рис. 20. Срібна корона й золоті 2 фунти і 5 фунтів 1902 р. Монети випущені на честь коронації Едуарда VII. Дизайн усіх трьох монет однаковий.

Рис. 21. Коронаційні монети Георга V. 2 фунти і 5 фунтів, золото, 1911 р.

Герби Англії, Шотландії та Ірландії

Історичний герб Англії — на червоному полі — три геральдичних лева.

Історичний герб Шотландії — на золотому полі червоний, із синіми озброєнням (кітьями і язиком), геральдичний лев, навкруги нього подвійна червона облямівка, проросла лілями.

Історичний герб Ірландії — на синьому полі золота арфа зі срібними струнами.

англійської церкви, а тому й церемонія у четвер перед Паскою стала невід’ємною частиною королівської регалії. У той період обряд сприймався як добродійна акція: король на деякий час забезпечував людей похилого віку одягом, харчами й грошима. Проте Єлизавета I (1558–1603) вперше замінила подарунки лише грошима.

У середні віки обряд відбувався там, де перебував монарх, пізніше, протягом XVIII–XIX ст., — без участі короля у Королівській Каплиці (зараз це бенкетна зала) в Уайтхоллі. Із 1890 р. і протягом 50 наступних років обряд здійснювався у Вестмінстерському Абатстві.

Власне сам обряд починається виходом монарха і Верховного лорда, яких супроводжують члени палати представників, гвардійці, місцеве духовенство і діти, які несуть букетики традиційних лікувальних

квітів. Хоча вмивання ніг припинилося ще у XVI ст., Верховний лорд та його помічники досі опоясані льняними рушниками. Із великою урочистістю процесія підходить у встановлене місце, де слухають спів першого гімну.

Для роздачі добродійних грошей на церемонію запрошують таку кількість людей, яка відповідає кількості прожитих монархом років, порівну чоловіків і жінок (часто по хворобі чи слабкості не усі вибрані представники можуть її відвідати). Перша роздача (компенсація за одяг) відбувається після читання розділу з Євангелія Святого Іоанна. Гроші знаходяться у зелених і білих гаманцях, які лежать на срібному блюді із монограму Вільяма II й Марії, хоча є факти, що воно використовувалося ще у часи Карла II (1660–1685). Жінки отримують зелені гаманці, чоловіки — білі. Під час другої

роздачі учасники отримують по два гаманці: червоний, у якому знаходиться компенсація за харчі, і білий, у якому сума пенсів дорівнює віку монарха. Протягом роздачі хор співає вибрані гімни.

Для церемонії карбуються спеціальні набори Грошей Четверга (Maundy Set), які складаються з чотирьох монет: 1 пенні, 2 пенсів, 3 пенсів і 4 пенсів (гроута). Монети першого набору були недатованими й приписуються Карлу II. До 1820 р. для обряду використовувалися обігові монети. Починаючи із 1822 р. дрібні срібні монети карбуються підвищеної якості Proof-like виключно для церемонії. Їхній дизайн помітно поліпшується і є з того часу практично незмінним. Як і обігові монети, Гроші Четверга юридично є законними платіжними засобами і можуть бут витрачені за їхньою номінальною вартістю.

Оформлення аверсів Грошей Четверга: на аверсі портрет монарха у коловій легенді, а на реверсі зображена корона над цифрою номіналу у лавровому вінку. Таким чином, трьохпенсовик з наборів Грошей Четверга був ідентичним обігівій монеті цього номіналу.

Популярність монет постійно зростала, так як вони набували значення королівської відзнаки, особливо серед запрошених на церемонію, а потім і для колекціонерів. У результаті тиражі монет значно перевищували необхідні для вручення на церемонії — до 20 тис. шт. щороку. Тому у 1909 р. офіційні отримувачі наборів подали скаргу на надмірне карбування. Терміновим рішенням короля Едуарда VII емісія була обмежена. Проте й надалі випуск комплектів продовжував, хоча й у меншій мірі, перевищувати

Рис. 18. Казначейський білет, запроваджений в роки Першої світової війни. Як і соверен, білет має зображення профілю монарха й зображення сцени «Святий Георг і дракон».

Рис. 22. Гроші Четверга Вікторії, Едуарда VII та Георга V.

Таблиця 3. Характеристики монет у наборі «Грошей Четверга» у 1901–1920 рр.

Номинал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 пенні	срібло, 925 проба (92,5 % золото, 7,5 % мідь)	0,4713	11,15
2 пенси	срібло, 925 проба (92,5 % золото, 7,5 % мідь)	0,9426	13,44
3 пенси	срібло, 925 проба (92,5 % золото, 7,5 % мідь)	1,4138	16,26
4 пенси	срібло, 925 проба (92,5 % золото, 7,5 % мідь)	1,8851	17,63

необхідну кількість для церемонії. Щороку карбується, як правило, понад тисячу монет кожного номіналу. Крім церемонії, вони використовуються для подарунків, для продажу колекціонерам, для службовців монетного двору тощо (рис. 22, табл. 3).

Британський торговий долар.

Поява британського торгового долара була безпосереднім результатом Опіумних воєн (1839–1843 і 1856–1860 рр.), які Велика Британія вела на Далекому Сході. Зазнавши поразки, Китай був змушений відкрити декілька портів для британської торгівлі та віддати Гонконг. У наступні десятиріччя торгівля у регіоні почала швидко розвиватися, розширювалися банківські операції. Купівля китайських товарів здійснювалася за повноцінні срібні монети й швидко гроші з усього світу наповнили ринки регіону. Із подальшим розширенням британського торгового інтересу на Далекому Сході постала потреба випустити спеціальну монету для витіснення різноманітних іноземних монет з грошового обігу британських колоній, насамперед популярних мексиканського песо й торгового долара США. Нова торгова монета побачила світ у 1895 р. й отримала назву долар (*англ.* dollar, від *нім.* Taler — талер). Вибір незвичної для Великої Британії назви зумовлювався насамперед потребою успішної конкуренції із американськими монетами на ринку. У самій Великій Британії ці монети не використовувалися й карбувалися виключно для торгівлі на Далекому Сході.

Британський торговий долар, маючи стабільну 900-у пробу срібла й вагу 26,9568 г, швидко поширився у Китаї та Південно-Східній Азії. Лише за перші п'ять років емісії було випущено понад сто тисяч монет. Багато з них мають китайське контрмаркування. Таким способом на далекосхідних ринках засвідчувалася якість монет.

Монета має досить виразний дизайн. На аверсі зображено «Британію — володарку морів»: одягнена у тогу й коринфський шолом із тризубцем Посейдона й шитом-прапором «Юніон Джек» вона стоїть на фоні моря і торгового вітрильника. Позначення номіналу подано як ONE DOLLAR. Дизайн реверса об'єднує китайський символ довголіття (у центрі) та позначення номіналу китайськими ієрогліфами і малайським шрифтом. Як аверс, так і реверс мають по контуру орнамент із меандрів.

Примітно, що на монеті немає традиційного зображення монарха, його титулів тощо, немає навіть назви країни-емітента. Натомість присутній атрибут Великої Британії — персоніфікація країни. Разом із цим, дизайн враховує інтереси населення регіону, у якому монета оберталася (рис. 23).

У XX ст. монети карбувалися безперервно з 1901 по 1904 рр., потім у 1907–1913 рр. Після тривалої паузи долар карбувався у 1921 р., але в обіг не потрапив (із 50211 монет нині залишилося лише 5). Надалі монета випускалася у 1929–1930 рр. Й востаннє емісію здійснено у 1934–1935 рр. Проте тираж останнього року у понад 6,8 млн штук було знищено на монетному дворі й сьогодні відомо лише 15 екземплярів, що залишилися.

Згортання карбування британського торгового долара відбулося через початок випуску гонконгської валюти. Остаточоно британський торговий долар демонетизовано 1 серпня 1937 р. (табл. 4).

Монетні двори Великої Британії на початку XX ст.

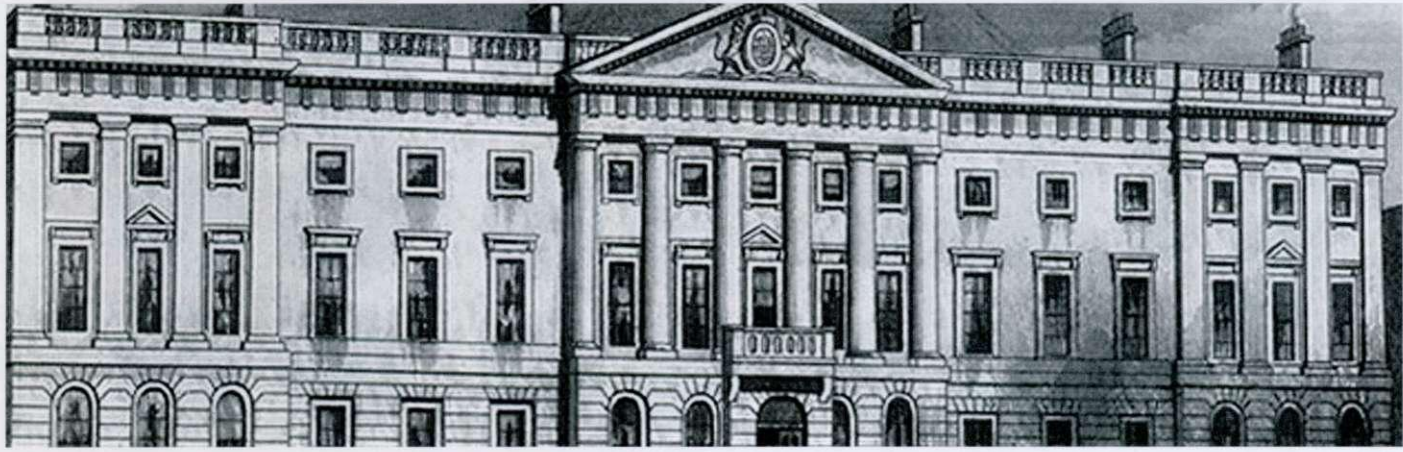
У XX ст. головним підприємством по виробництву монет Великої Британії став

Рис. 23. Британський торговий долар, срібло, 1935 р.
На аверсі номінал подано англійською мовою, на реверсі — китайською та малайською.

Таблиця 4. Характеристики британського торгового долара

Номинал	Метал	Вага, г	Діаметр, мм
1 долар	срібло, 900 проба (90% золото, 10% мідь)	26,9568	38,00

Фасад будівлі Королівського монетного двору на Тауер Хілл, 1810 р.

Королівський монетний двір (Royal Mint), розташований у Лондоні. Монети королеви Вікторії 1901 р. карбувалися тільки на ньому.

Історія монетного карбування у Лондоні розпочалася у IX ст., коли Альфред Великий повелів у 886 р. викарбувати велику кількість срібних пенні. У 1279 р. монетний двір було розміщено у Лондонському Тауері. Проте на той час монетний двір у Лондоні був один з багатьох в Англії. Лише із середини XVI ст. тут карбувалися майже усі англійські королівські монети.

У період промислової революції старе підприємство не могло конкурувати із приватними монетними дворами. Для розміщення парових машин та новітніх механізмів для монетного карбування необхідне було нове просторе приміщення. Тому в 1810 р. Королівський монетний двір було розміщено у новому приміщенні на Тауер Хілл (архітектори Джеймс Джонсон (James Johnson) та Роберт Сmek (Robert Smirke)). У 1880-х роках ця будівля була перебудована, оскільки виникла потреба у більших площах для розміщення обновленого машинного устаткування.

Таким чином, на початок XX ст. Королівський монетний двір став найпереводнішим у країні, а незабаром і одним з найбільших у світі. На ньому карбувалися

Бірмінгемський монетний двір.

монети для численних колоній та домініонів імперії. Зокрема, усі монети Канади до відкриття у 1908 р. власного Королівського канадського монетного двору.

Поряд із Королівським монетним двором частина пенсів Георга V карбувалася у Бірмінгемі на монетному дворі «Хітон» (Heaton Mint) (у 1912, 1918 і 1919 рр.) та фірмою «Кінгс Нортон Метал Компані лімітед» («Kings Norton Metal Co. Ltd») (у 1918 і 1919 рр.; у 1912 р. постачала до Королівського монетного двору лише бронзові заготовки для монет).

Монетний двір «Хітон» (Heaton Mint), відомий ще під назвами «Бірмінгемський монетний двір» (Birmingham Mint) чи «Ральф Хітон і Сини» («Ralph Heaton & Sons»), засновано у 1850 р. Ральфом Хітоном Другим (Ralph Heaton II) як приватне підприємство. Воно карбувало токени й монети окремо від Королівського монетного двору, але, тим не менш, у тісному співробітництві із ним. До початку XX ст. монетний двір «Хітон» неодноразово виконував замовлення на карбування обігових монет для внутрішнього обігу у Великій

Рис. 24. Знак монетно двору «Хітон» — літера «Н».

Рис. 25. Знак монетно двору «Кінгс Нортон Метал Компані лімітед» — аббревіатура «KN».

Рис. 26. Розташування знаку монетного двору на золотих монетах.

Рис. 27. Королівський монетний двір у Лондоні — знаку немає.

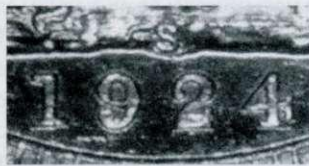

Рис. 28. Сіднейський монетний двір — знак «S».

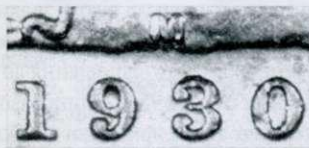

Рис. 29. Мельбурнський монетний двір — знак «M».

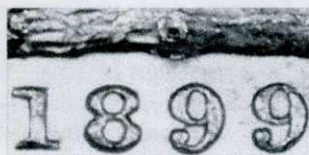

Рис. 30. Пертський монетний двір — знак «P».

Рис. 31. Знак Оттавського монетного двору на соверені — літера «С».

Рис. 32. Бомбейський монетний двір — знак «B».

Британії, а також у її колоніях. Під час Першої світової війни монетний двір виготовляв металеві деталі для боєприпасів.

Конкурент «Хітона» бірмінгемська фірма «Кінгс Нортон Метал Компані лімітед» також укладала контракти на карбування монет для Великої Британії та її колоній, карбувала монети для інших держав, постачала монетні заготовки до Королівського Монетного двору тощо.

Своїх знаків монетний двір у Лондоні як і раніше, не ставив. Натомість продукція бірмінгемських монетних дворів позначена літерами «Н» (Heaton) або «KN» (Kings Norton) на реверсі зліва від дати. Багато цих монет було вилучено з обігу колекціонерами у десятиріччя, що передувало децималізації 1971 р. (рис. 24, 25)

У кінці XIX ст. у різних кутках імперії відкривалися відділення Королівського монетного двору. Вони карбували лише золоті й торгові монети.

Починаючи із 1871 р. соверен та півсоверен карбувалися, крім Королівського монетного двору, також у його відділеннях у Австралії. Спочатку в Сідней, а з 1872 р. у Мельбурні. Із 1899 р. запрацювало також відділення у Перті. Початок емісії британських золотих монет у Австралії пояснюється тим, що на цьому континенті існували й розроблялися багаті поклади дорогоцінного металу й економічніше було карбувати монети поблизу джерела його видобутку, а не везти сировину до Лондона. Тим більш, що монети мали принаймні частково повертатися назад до регіону, виконуючи важливу роль у торговельних операціях.

Австралійські монети нічим не відрізняються від власне британських, за виключенням монетного знаку, розташованого на реверсі над роком карбування. Знаками є початкові літери назви міста, у якому розташовувався монетний двір: Сідней — «S» (Sydney), Мельбурн — «M» (Melbourne), Перт — «P» (Perth). На відміну від монет, карбованих у Австралії, Королівський монетний двір у Лондоні знаку на монети не ставив (рис. 26–30).

Також у Сідней якістю Proof у 1902 р. випущено монети номіналами 2 і 5 фунтів. Проте емісія була дуже мізерною — 4 екземпляри монети нижчого номіналу й 3 вищого.

У роки правління Едуарда VII (1908 р.) емісію соверенів розпочало відділення королівського монетного двору в Оттаві (Канада). Його відкриття (2 січня 1908 р.) мало ті ж причини, що й початок роботи австралійських відділень — для пере-

Рис. 33. Знак Бомбейського монетного двору на британському торговому доларі — літера «B» на середньому зубці тризуба.

Рис. 34. Знак Томаса Брока — «Т.В.» на монетах Вікторії.

Рис. 35. Знак Георга Вільяма де-Солеса «DES.» на портретній стороні монет Едуарда VII.

Рис. 36. Знак Бертрама Макеннала «B.M.» на портретній стороні монет Георга V.

Рис. 37. Знак Бенедетто Піструччі — «B.P.» на золотих монетах Великої Британії.

карбування у соверени золота місцевого видобутку. У даному випадку це був метал з Британської Колумбії та Юкону.

Оттавські монети мають спеціальне позначення — літера «С» (початкова літера слова «Canada» («Канада»)) (рис. 31).

Умови Першої світової війни змусили британський уряд 21 грудня 1917 р. відкрити відділення Королівського монетного двору

Едгар Бертрам Макеннал (1863–1931), австралійський скульптор.

Бенедетто Піструччі (1783–1855), знаменитий італійський скульптор і гравер.

у Бомбеї (нині Мумбаї, Індія). Ним соверени карбувалися з 15 серпня 1918 р. до квітня 1919 р. Але усі монети мають дату «1918». Особлива позначка на монетах — літера «I» (початкова літера слова «India» — «Індія») на реверсі над роком карбування (рис. 32).

Слід зазначити, що у Сідней золоті британські монети продовжували карбувати до 1926 р., у Мельбурні та Перті — до

1931 р. У Оттаві соверен карбувався лише до 1919 р. Бомбейське відділення було закрито у травні 1919 р.

Більшість британських торгових доларів карбувалися у Британській Індії — на монетному дворі у місті Бомбей. У 1901 і 1902 рр. монету карбовано також у Калькутті (нині — Колката). У Лондоні торговий долар карбувався лише у 1925 і 1930 рр. Продукція індійських монетних дворів позначена першими літерами назв міст — відповідно «В» (Bombay) та «С» (Calcutta). Знак «В» знаходиться на центральному зубці тризуба, знак «С» — між лівою ногою Британії та шитом. Королівський монетний двір у Лондоні свого знаку традиційно не ставив (рис. 33).

Портретну сторону монет королеви Вікторії по моделі Томаса Брока (Thomas Brock) гравіював Джордж Вільям де Соллес (George William De-Saulles). На монетах під портретом королеви розміщено ініціали Томаса Брока «Т.В.» (рис. 34).

Автор реверсів шилінга флорина і півкрони королеви Вікторії — медальєр Едвард Пейнтер (Edward Painter). Свого знаку на монетах він не ставив.

Портретну сторону монет Едуарда VII виконав Георг Вільям де Соллес, який ставив знак «DES.» під головою короля (рис. 35).

Реверси шилінга, флорина й півкрони Едуарда VII підготував також Георг Вільям де Соллес (знаку на монетах немає). Для створення фігури Британії на флорині йому позувала дочка управляючого Королівським монетним двором.

Портретну сторону монет Георга V 1911–1926 рр. виконав відомий австралійський скульптор Едгар Бертрам Макеннал (Edgar Bertram Mackennal). Його ініціали «В.М.» знаходяться на зрізі шиї короля (рис. 36).

Реверс золотих монет підготував відомий італійський скульптор Бенедетто Піструччі (Benedetto Pistrucchi), який у 1816–1825 рр. працював на Лондонському монетному дворі. Його знак «В.Р.» знаходиться справа від дати (рис. 37).